Česko

Frankfurtský knižní veletrh
Čestný host 2026

Baletky

Hudba jako obraz doby:
90. léta mezi klubem a baletem

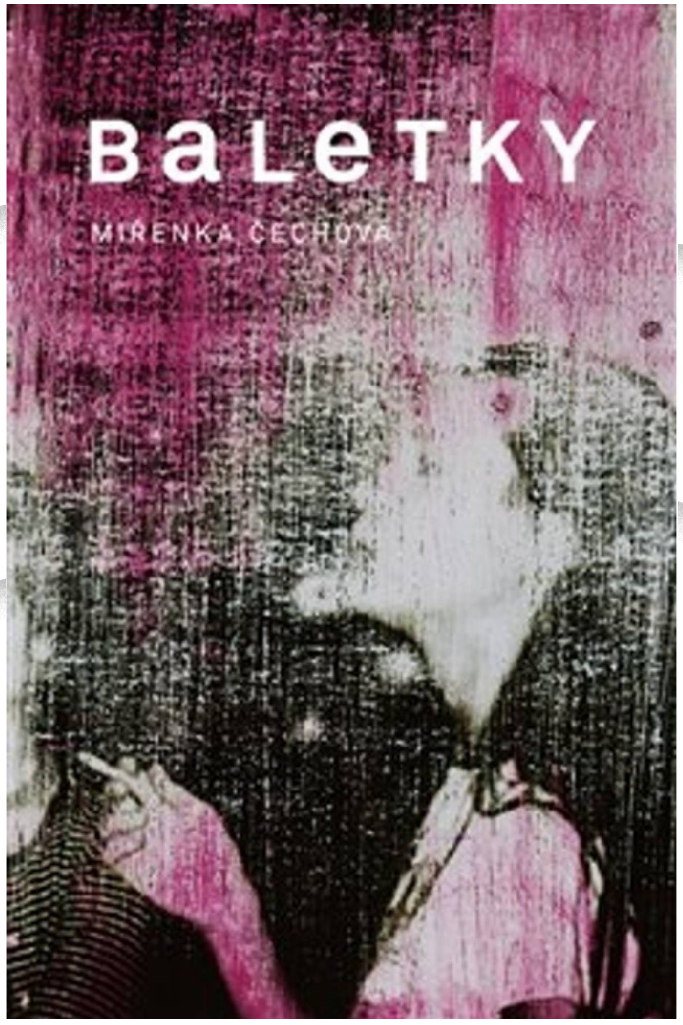

Metodický materiál pro práci
s knihou na SŠ

Tento materiál byl připraven v rámci projektu Czechia 2026 – čestné hostování ČR na Frankfurtském knižním veletrhu.
www.czechia2026.com
Metodické listy pro střední školy a gymnázia zpracovala Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy.

Vypracovala
Mgr. MgA. Eva Navrátilová, Ph.D.

Redakce
Eva Čechová

Název lekce
Hudba jako obraz doby: 90. léta mezi klubem a baletem

Kniha
ČECHOVÁ, Miřenka. *Baletky*. Praha: Paseka, 2020. ISBN 978-80-7637-063-0.

Anotace knihy
(převzato z webu nakladatelství Paseka): „Baletky mají dvě tváře. Tu přední, usměvavou a dokonalou, kterou vidí publikum. A pak tu odvrácenou, když zmizí za oponou — předpisový úsměv jim spadne a obličej se zkřiví do ztrhaného šklebu, protože se dusí. Při tanci totiž nemohou dýchat pusou. Třeští oči a lapají po dechu. Kdyby baletky někdo takhle nafilmoval, byla by to přehlídka utrpení. K tomu jsou ale trénované. Tak jako hlavní hrdinka tohohle příběhu. Každý den zažívá baletní dril jako v armádě. Ještě jí nebylo čtrnáct, a už je odbornicí na používání projímadel a zvracení, aby si udržela váhu, na ošetřování krvavých palců a stahování prsou. A do toho poznává klubový život v Praze. Jsou devadesátá léta, frčí perník a extáze a ona objevuje sex a zjišťuje, že má nevlastního bratra, který je úplně jiný, než by chtěla. A že její sen stát se baletkou a tančit ve zlaté kapličce se mění v noční můru. Režisérka a tanečnice Miřenka Čechová vychází z vlastních zkušeností a deníkových zápisků. Její próza je sebeironickým, syrovým a nelítostným obrazem studií na taneční konzervatoři a pražského života v divokých devadesátých letech.“

Anotace lekce
Tato lekce se zaměřuje na prožívání dospívání v kontextu 90. let a na roli hudby jako nositele dobové zkušenosti. Žáci prostřednictvím hudebních ukázek vstupují do atmosféry konce 20. století a postupně ji propojují s literárním textem románu *Baletky* Miřenky Čechové. Hudba zde funguje jako rámec, který pomáhá porozumět nejen době, ale i vnitřnímu světu literární postavy. Lekce pracuje s kontrastem mezi různými hudebními a tanečními kontexty (populární hudba, balet) a sleduje, jak se v textu proměňuje pojetí svobody – od euforie k deziluzi. Žáci jsou vedeni k tomu, aby literární zkušenost vztahovali k širšímu kulturnímu a generačnímu kontextu a reflektovali ji i ve vztahu k vlastní současnosti.

Cílová skupina
Žáci středních škol různého typu (gymnázia, lycea, střední odborné školy) napříč ročníky, s výjimkou prvních ročníků. Lekce předpokládá základní zkušenost s interpretací literárního textu a schopnost pracovat s dobovým a generačním kontextem, což může být pro žáky prvních ročníků náročné. Hudební rámování výuky zároveň usnadňuje vstup do interpretace literárního textu a umožňuje zapojení žáků s různou čtenářskou zkušeností. Přístup vyučujícího se přizpůsobuje typu školy a ročníku, základní struktura a smysl lekce však zůstávají zachovány.

Časová dotace
45 minut

Klíčová slova
90. léta, hudba jako dobový kontext, časoprostor, kulturní paměť, generační zkušenost, svoboda, identita, dospívání, přelom tisíciletí, balet

Cíle lekce
- Žák rozvíjí schopnost interpretovat literární text v souvislosti s mimoliterárními kontexty.
- Žák si uvědomí, že hudba a další kulturní artefakty mohou fungovat jako nositelé paměti doby a generace.
- Žák porozumí tomu, že literární postava je formována nejen osobními prožitky, ale i dobovým kulturním a společenským kontextem (význam časoprostoru v literárním díle).
- Žák si uvědomí, že konec 90. let představoval období očekávání, nejistoty i naděje spojené s představou společenské změny.
- Žák je veden k reflexi vlastní generační zkušenosti prostřednictvím hudby jako kulturního znaku své doby.

Rámcově vzdělávací program
- Lekce je v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro gymnázia v oblasti vzdělávání *Český jazyk a literatura*, konkrétně v okruhu *Literární komunikace*. RVP G mezi očekávané výstupy uvádí, že žák: *„rozliší a specifikuje jednotky vyprávění (časoprostor, vypravěč, postavy) a zhodnotí jejich funkci a účinek na čtenáře“ (RVP G, s. 14)*.

  Tento výstup je v lekci naplňován soustavnou prací s časoprostorovým ukotvením vyprávění (90. léta, konec tisíciletí) a sledováním toho, jak dobový kontext ovlivňuje zkušenost literární postavy i význam textu.

  Současně lekce odpovídá pojetí literatury jako součásti kulturního a historického kontextu: RVP G uvádí učivo *„vývoj literatury v kontextu dobového myšlení, umění a kultury“ (RVP G, s. 15)*.

  Práce s hudbou 90. let jako nositelem dobové paměti a její konfrontace s literárním textem umožňuje žákům porozumět literatuře jako kulturně podmíněné výpovědi o zkušenosti dospívání a společenské proměny.

- Lekce je zároveň v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro střední odborné vzdělávání (zde využit RVP pro obor 53–41–M/03) v oblastech *Literatura a ostatní druhy umění a Práce s literárním textem*. RVP SOŠ vymezuje literární výchovu mimo jiné jako poznávání *„umění jako specifické výpovědi o skutečnosti“ (RVP 53–41–M/03, s. 41)*.

  Tento princip tvoří základ lekce: literární text Miřenky Čechové je interpretován jako výpověď o konkrétní historické a kulturní zkušenosti. RVP SOŠ dále uvádí, že žák *„text interpretuje a debatuje o něm“ a „vyjádří vlastní prožitky z recepce daných uměleckých děl“ (RVP 53–41–M/03, s. 41)*.

Tyto výstupy jsou naplňovány prostřednictvím společné interpretace literárních ukázek i závěrečné reflexe, v níž žáci formulují vlastní generační zkušenost skrze hudbu jako kulturní znak své doby. Lekce rovněž odpovídá požadavku RVP SOŠ na *„aktivní poznávání různých druhů umění našeho i světového, současného i minulého v tradiční i mediální podobě“ (RVP 53–41–M/03, s. 41),* neboť propojuje literaturu s hudbou jako svébytným uměleckým médiem a vede žáky k uvědomění jejich vzájemných vztahů a funkcí.

- Lekce se přirozeně vztahuje také k průřezovým tématům vymezeným v RVP. V RVP G se dotýká především *Osobnostní a sociální výchovy*, neboť podporuje reflexi identity, dospívání a generační zkušenosti a vede žáky k porozumění rozdílným životním perspektivám v závislosti na historickém a kulturním kontextu. Zároveň se vztahuje k oblasti Umění a kultura, která akcentuje porozumění uměleckému dílu v jeho společenském a kulturním rámci a rozvíjí schopnost interpretace a reflexe umění.

  V RVP SOŠ se lekce okrajově vztahuje také k průřezovému tématu *Občan v demokratické společnosti*, neboť otevírá reflexi společenské proměny 90. let jako období nově nabyté svobody a nejistoty.

Potřebné pomůcky

reproduktory nebo jiná technika pro přehrávání zvuku, zařízení pro přehrávání hudby s přístupem k internetu (PC / notebook / tablet / telefon), připravené hudební ukázky z 90. let bez viditelného roku vydání (playlist / odkazy), hudební ukázka z baletu *Labutí jezero*, tabule nebo flipchart (k zapisování asociací), vytištěné literární úryvky (texty č. 1–3), papíry nebo lístky na závěrečnou psanou reflexi.

Další možné náměty pro práci s knihou

- V rámci metodiky pro projekt Czechia 2026 je k dispozici doplňková lekce věnovaná práci s vybranými úryvky z románu *Baletky* (*Za obrazem dokonalosti: balet a jeho neviditelné stránky*). Lekce vychází ze stereotypního obrazu baletky jako éterické, disciplinované a dokonalé bytosti a staví jej do kontrastu s literárním svědectvím o každodenní realitě baletního vzdělávání. Texty odkrývají tlak, bolest a nerealistické nároky, které zůstávají pro veřejnost zpravidla skryté, a otevírají otázku, jak je možné o problémech promlouvat zevnitř systému, jehož jsou aktéři součástí.

- Jedním z ústředních témat knihy je deformovaný vztah protagonistky k vlastnímu tělu, který sdílí i její spolužačky na taneční konzervatoři. Dívky jsou systematicky vystavovány tlaku na extrémní štíhlost, přičemž rozhodujícím kritériem nejsou proporce či zdravotní stav, ale pouhá čísla na váze. Protagonistka dorůstá do výšky 170 cm a je při hmotnosti nad 50 kg hodnocena stejně jako výrazně menší spolužačky. Reakcí na tento tlak je hladovění, přehnané cvičení nad rámec povinného tréninku a postupná ztráta přirozeného vztahu k jídlu i vlastnímu tělu. Přestože si rodina – zejména matka – nezdravého stavu všímá, není schopna účinného zásahu. Nad sebeobrazem dívek má převahu instituce: učitelé a vedení konzervatoře, kteří známkují postavu, opakovaně komentují tělesné nedostatky, přeměřují tuk a normalizují ponižující jazyk. Téma body-shamingu a narušeného vztahu k tělu je společensky velmi aktuální a ve výuce vyžaduje citlivý přístup. Text zároveň otevírá otázku, do jaké míry dospělí autoritativně určují, „jaké dívky jsou“, místo aby jim poskytli prostor k vlastnímu hledání identity.

- Román opakovaně problematizuje hranici mezi smysluplným tréninkem a destruktivním sebezapřením. Sebedisciplína, která je v baletu prezentována jako nezbytná ctnost, se v praxi často mění v systematické ničení těla i psychiky. Toto téma přesahuje svět tance a nabízí výrazný didaktický potenciál pro reflexi současné výkonové kultury, v níž je překračování vlastních hranic často vydáváno za normu, či dokonce morální hodnotu.

- Motiv hladu se v textu objevuje nejen v doslovné podobě fyzického strádání, ale i jako metafora: hlad po uznání, přijetí, lásce, svobodě a právu rozhodovat o vlastním těle. Práce s tímto motivem umožňuje vést žáky k interpretaci symbolických rovin textu a k propojení literární analýzy s vlastní zkušeností.

- Text zachycuje také dynamiku vztahů uvnitř kolektivu. Přestože dívky čelí stejnému institucionálnímu tlaku, v konkurenčním prostředí si navzájem ubližují – drobnými naschvály, pomluvami i otevřenou šikanou. Tento vzorec se opakuje nejen během studia, ale i později v profesionálním angažmá. Nad tím vším stojí další forma šikany ze strany autorit: učitelů, pedagogů a později choreografů či režisérů.

- Velmi citlivým, avšak pedagogicky podnětným tématem jsou únikové strategie mladých lidí: noční kluby, drogy, intenzivní vztahy a noc jako prostor dočasné svobody. Text je nezobrazuje „pouze“ jako projev bezstarostné rebelie, ale jako způsob, jak se vyrovnat s dlouhodobým tlakem a pocitem ztráty kontroly nad vlastním životem. Ve výuce se proto nabízí spíše jejich interpretace jako symptomů určitého stavu než jejich izolované tematizování.

- Z formálního hlediska je text vystavěn fragmentárně a kombinuje deníkové zápisy s kapitolami psanými v du-formě, které jsou rytmicky úsečné a výrazně apelativní. Tyto vypravěčské postupy lze využít k praktickému výkladu základních pojmů literární teorie (vypravěčská perspektiva, fragmentárnost). Fragmentárnost a rytmizace textu zároveň mohou být interpretovány jako záměrný výraz fyzického vyčerpání, roztříštěné identity a tělesného přepětí – forma zde bezprostředně odráží tematické jádro vyprávění.

- Motiv domova se knihou prolíná jako problematický a nestabilní. Protagonistka odchází v deseti letech na internát do Prahy, kde je nucena rychle dospět, být samostatná a navazovat vztahy v prostředí bez pevného zázemí. Opakovaně mění bydliště – od internátu přes pobyt u jeptišek se striktním režimem až po víkendová přespávání u známých. Teprve vlastní malá garsonka představuje prostor soukromí, bezpečí a možnosti „být sama sebou“. Téma umožňuje otevřít otázku, co dnes znamená domov a zda je jím nutně místo původu.

- Vedlejší, avšak významná dějová linie se týká objevení nevlastního bratra, který postupně nachází svou genderovou identitu a projde tranzicí na ženu. Autorka tím rozšiřuje téma těla o další rovinu: tělo jako něco, co lze nejen disciplinovat a ničit, ale také vědomě proměňovat. Didakticky je vhodné s tímto tématem pracovat věcně a citlivě, jako s jedním z možných pohledů na tělesnost a identitu.

- Nejsilnější rodinnou vazbou protagonistky je dědeček, s nímž je spojena zkušenost důvěry, bezpečí i obyčejné blízkosti. Text zachycuje i tragikomické momenty dospívání prožité v dědečkově přítomnosti (např. nečekaná první menstruace během cesty do Německa), které

se však po jeho smrti proměňují v bolestnou zkušenost ztráty. Tento motiv lze ve výuce využít k otevření témat mezigeneračních vazeb, zármutku i klíčových přechodových okamžiků v životě.

- Na základě knihy vzniklo také divadelní představení *Baletky*, které autorka uvádí se souborem Spitfire Company v Palác Akropolis. Pokud to organizační podmínky dovolují, je možné toto představení navštívit a dále s ním pracovat jako s adaptací literárního díla – sledovat, co je v divadelní verzi zdůrazněno či potlačeno, jak se proměňuje vyprávění při přechodu z textu na jeviště a jaký je rozdíl mezi čtenářským a diváckým zážitkem.

Odkaz na web: https://www.spitfirecompany.cz/predstaveni/baletky/

Evokace
(celkem 14 min.)

Hudební ukotvení doby (5 min.)

Vyučující pustí krátké hudební ukázky (cca 30–40 sekund z každé skladby). Úkolem žáků je odhadnout období, z něhož nahrávky pocházejí (jedná se o 90. léta 20. století). Písně jsou běžně dostupné např. na platformách *YouTube* nebo *Spotify*; je však nutné zajistit, aby při přehrávání nebyla žákům viditelná informace o roku vydání.

1. Spice Girls: Wannabe (rok vydání 1996)
2. Snap!: Rhythm Is a Dancer (rok vydání 1992)
3. Lucie Bílá: Láska je láska (rok vydání 1992)
4. Miro Žbirka, Lenka Dusilová: Nám stačí pohoda (rok vydání 1997)

Devadesátky – asociace (5 min.)

Jakmile žáci pojmenují 90. léta, vyučující se dále ptá:

- Jaký intuitivní obraz doby tyto písně vyvolávají?
- Co dalšího si spojujete s 90. lety v Československu / České republice na základě svých znalostí? Jaká slova, obrazy nebo situace vás napadají?

Vyučující může zapisovat klíčová slova na tabuli.

Změna hudebního rámce (4 min.)

„Hlavní hrdinka knihy je středoškolačka žijící v 90. letech. Vedle dobové populární hudby je její každodenní zkušeností i hudba zcela odlišného typu.“

Vyučující pustí krátký hudební úryvek (cca 30 sekund) z *Labutího jezera* skladatele Petra Iljiče Čajkovského.

Otázky:

- Jaký je rozdíl mezi touto hudbou a tou, kterou jsme slyšeli před chvílí?
- S jakým prostředím si tuto hudbu spojujete?
- Proč by tento typ hudby poslouchala teenagerka?

Pokud k tomu v diskusi nedojde, vyučující potvrdí, že se jedná se o baletní hudbu a že hrdinka studuje balet na pražské konzervatoři. Doplní, že dnes probíraná kniha Miřenky Čechové se jmenuje *Baletky*.

Uvědomění
(celkem 18 min.)

Jiný kontext tance (9 min.)
„V následující literární ukázce dívka sice vychází z baletu, ale tančí úplně jinak.“

Žáci pracují s **textem č. 1.** V úryvku dívka tančí mimo baletní sál – v klubu, na hudbu své doby. Tanec zde není nacvičeným výkonem, ale způsobem, jak intenzivně prožít chvíli, budovat si (dočasné) sebevědomí a zapadnout mezi ostatní.

Otázky:

- Na kterou z hudebních ukázek ze začátku hodiny by dívka mohla tančit – a proč?
- Jaké protiklady text rozehrává – ať už vysloveně, nebo jen v náznaku? Zkuste je zachytit v konkrétních dvojicích.

Žáci dále pojmenovávají či komentují kontrasty mezi baletem a klubovým tancem, které nám ukázka naznačuje, např. řád × spontánnost, instituce × klub, kontrola × experiment.

Deziluze svobody (9 min.)
Žáci čtou **úryvek č. 2.** Text zachycuje vystřízlivění po předchozí euforii. Svoboda zde není spojena s radostí a uvolněním, ale s pocitem prázdna, přetlaku možností a ztráty jistoty. Text pojmenovává paradox dospívání: *„můžeš všechno, ale nemůžeš nic“*.

Otázky:

- Co se v textu změnilo oproti předchozí ukázce?
- Jak se zde mluví o svobodě?
- Co znamená věta *„můžeš všechno, ale nemůžeš nic“*?
- Působí tato zkušenost spíš osobně, nebo obecně?

Na závěr práce s tímto úryvkem:

- Která z hudebních ukázek z úvodu hodiny by se k tomuto textu nehodila?
- Proč by tuto atmosféru narušovala?

Reflexe
(celkem cca 13 min.)

Těsně před rokem 2000 (4 min.)
„Tenhle text vypravěčka situuje do konce 90. let, těsně před vstupem do nového tisíciletí.“

Žáci čtou **úryvek č. 3.** Text pracuje s pocitem blížícího se zlomu na konci tisíciletí. Nejistota a obavy z budoucnosti se zde prolínají s očekáváním změny a vírou v možnost začít znovu.

Krátké otázky:

- Vyjadřuje text naději, či beznaděj? Proč?
- Co zde znamená představa „nového začátku“?

„Vy už víte, co přišlo potom. Žijete v budoucnosti, kterou protagonistka románu Baletky jen tušila, ale nemohla přesně vědět, jak bude vypadat.“

Jak zní dnešní doba (4 min.)

Vyučující otevře krátkou diskusi:

- Jaká současná hudba podle vás nejlépe vystihuje dnešní dobu a vaši generaci?

Žáci navrhují názvy skladeb nebo jména interpretů. Vyučující zapíše 3 nejčastěji zmiňované návrhy na tabuli. Následuje rychlé hlasování (zvednutím ruky), jehož cílem není úplná shoda, ale výběr jedné skladby, na níž se třída většinově shodne jako na reprezentativní pro svou dobu.

Poslech a psaná reflexe (5 min.)

Vyučující pustí zvolenou skladbu jako podkres k psaní.

Žáci během poslechu píší krátkou reflexi:

1. Jaký pocit ve mně tato hudba vyvolává?
2. Proč si myslím, že tato hudba oslovuje lidi mé generace?
3. Až někdo tuto hudbu uslyší za 30 let, co si z ní může o dnešní době vyčíst?

Dle rozhodnutí učitele a časových možností na konci hodiny žáci buď odevzdají lístek při odchodu z hodiny, nebo tyto otázky slouží jako podnět k závěrečné společné debatě.

Úryvek č. 1:

Takže když Natálie říká, kdo si s ní dá půlku, řekneš, že ty. A ona překvapeně zírá a ptá se, jestli opravdu chceš, a ty krčíš ramenama, že je ti to šumák, že asi už nazrál čas přehoupnout se do dalšího levelu, ukrojit si další kousek z tohohle nepoznanýho světa, zažít novou zkušenost.

A pak už s holkama jako vojáci stojíte v řadě na pódiu, což ostatně umíte dobře, jenom pod sebou nemáte orchestr, ale nad sebou dýdžeje, a všechny šermujete rukama, je to taneční šuplíkovaná, a vypadáte, jako kdybyste na ten tanec byly najatý, protože vám to fakt jde, a chlapi dole řvou, pískaj a šermujou rukama směrem k vám a vy jste na VIP úrovni, protože na pódium si stoupaj jenom ty, co fakt umí tancovat, což vy fakt umíte. Sice spíš battement tendu a grand jeté, což by tady vypadalo dost divně, ale stejně se vám do toho občas nějaký baletní pozice dostanou, jste prostě zjevení a všichni jsou úžasný.

V pauze, když zpocená doplňuješ minerály, abys nezkolabovala jako Anča, držíš holky za ruce a říkáš „já vás mám tak ráda, víte“ a „jste pro mě úplně nejdůležitější, jste moje rodina“ a taky „já jsem tak šťastná“. A v tu chvíli prostě tak šťastná jsi, i když chemicky, a ráno poprvý za celou dobu nebudeš mít skoro žádnou kocovinu, protože Sluníčka jsou fakt kvalitní, jak říká Džejár, kterej tyhle ochutnávkový přáníčka dovalil, takže tvoje pondělní battement tendu a grand jeté budou divokým víkendem, až na pokleslej morál, téměř nepoznamenaný.

Úryvek č. 2:

Tvůj život je zaplivaná skutečnost, zaplivaná svoboda, můžeš všechno, ale nemůžeš nic, jsi v pubertě a nikdo ti neukázal, jak doopravdy na to. Vždycky jdeš na dřeň, hltáš život v extrémních podobách, všechno je přece třeba vyzkoušet, je to jak voňavkovej tester v drogerce, nastříkáš se vším možným jenom proto, že je tu ta možnost, ale nikdy si nic nekoupíš, protože to k životu nepotřebuješ. Bejt k někomu nebo něčemu blízko, cejtit důvěru, to ti chybí. Je to tak strašně těžký.

Úryvek č. 3:

Milénium. Konec tisíciletí. Blíží se konec světa. Doopravdy. Teda aspoň to tak předpověděl Nostradamus. Spřádáte s holkama v Louvru u biliardu teorie o tom, že to přece nemůže dopadnout. Fakt bude konec světa? Pokud to svět přežije, něco zásadního se bude muset změnit. Změní se lidi? Změní se kontinenty? Změní se myšlení? Přestanou se psát tři devítky a začnou se psát tři nuly. Něco musí bezpodmínečně krachnout. Tři nultý body. Tři nový začátky. Začít od nuly. To se stane.